

Ivo Pospíšil (Brno)

Nové výzvy literární genologii¹

✦ Кључне речи:

Nová próza jako výzva genologii, dva generační přístupy, "dlouhá" próza, "mediální literatura", kořeny obou přístupů jako, "nihil novi sub sole".

Аутор овог прилога се на примеру два нова дела бави поларизацијом два различита приступа жанровској структури, заснованих на различитом доживљају простора и времена. Он налази да ова два типа жанрова представљају озбиљан изазов теорији жанрова и жанровском (генолошком) тумачењу делотворности ове две жанровске структуре – једне прагматичније, друге засноване на приповедачкој традицији 19. и 20. века.

Speciální nauka o literárních žánrech, kterou kdysi vytvořil Paul van Tieghem, dostala spíše do polohy módního žargonu, jímž se dnes operuje, ale její funkce v literární vědě často zůstává tam, kde byla v 19. století, snad i dříve: v tradiční historické nebo teoretické poetice. Jestliže jsme v některých studiích a knihách psali nejen o vývoji,

tedy minulosti genologie, a jejím současném stavu také ve smyslu nezbytné obnovy literárněvědné diachronie zatlačované ve 20. století imanentními metodami, o nutnosti integrovat gender studies, feministickou kritiku, multikulturalitu, antropologii a areálovost, ovšem s rozumem, bez módní hyperbolizace², měli jsme na mysli také pozici genolo-

- 1) Napsáno v rámci práce na projektu GA AV ČR IAA901640802.
- 2) Viz naše dávné i nedávné genologické knihy a studie, mj.: Ruská románová kronika. Brno 1983. Labyrint kroniky. Brno 1986. Genologické pojmy a žánrové hranice (problém tzv. románové kroniky) Slavia 1981, seš. 3–4, s. 381–389. Genologie – výhledy a úskalí. Čs. rusistika 1981, č. 2, s. 66–69. Genologie a proměny literatury. Brno 1998. Ključevyje problemy sovremennoj genologii i koncepcija »žanrovogo ob'jema«. In: Litteraria Humanitas –

gie v moderním či postmoderním konceptu literární vědy konce 20. a počátku 21. století, její místo v poetice a nových přístupech. Již letmý pohled ukazuje, že genologie svou polohu ve struktuře literární vědy jakož i literárněvědného myšlení vůbec teprve hledá a je to podivné již vzhledem k tomu, že je zde desítky let, má své tiskové orgány a okruhy vydavatelů, badatele, kteří se jí léta systematicky věnují.

Začněme u samotného pojmu, který dodnes činí řadě studentů, ale i kolegů, tedy často přímo literárních vědců, potíže, neboť jej zaměňují s geneologií: je to za posledních čtyřicet let, kdy tento jev sleduji, takřka anekdotické. Kuriózní byla jedna recenze na mou knihu (myslím Labyrint kroniky z roku 1986), v níž se tato záměna realizovala důsledně, i

když v knize se mluví o “genologii”: ať už to napsal autor nebo to změnila redakce podle pravidla “co neznám, neexistuje”, je to příznačné v tom smyslu, že se tento pojem zjevně nevžil – a je to možná chyba i jeho autora P. van Tieghema, neboť podcenil možnost záměny u kořene tak frekventovaného (genus, genera, genetika, geneze, genealogie, genologie), nemluvě o stejném původu slova “žánr” (franc. genre). Charakteristické také je, že se slovo ujalo pouze v prostředí polském, slovenském, českém, zřídka někdy německém (spíše Gattungstheorie), poněkud ruském (“жанрология”), ale nikdy francouzském, kde vlastně vzniklo. Svědčí o tom také absence genologie v řadě řadě novějších příruček z teorie literatury, o nichž jsme již psali.³

-
- genologické studie I., Brno 1990, s. 47–58. Problém genologických koncepcí. Slovenská literatúra 1988, č. 4, s. 298–313. V. G. Bělinskij a genologické aspekty literární kritiky. Slavia Slovaca 1988, s. 132–137. Slovenský literárněvědný trojúhelník: komparatistika – genologie – translatoologie. In: Brněnská slovákistika a česko-slovenské vztahy. Editor: Ivo Pospíšil. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Brno 1998, s. 45–58. Barokní literatura z pohledu komparativně genologické slavistiky. K barokologickým studiím Milana Kopeckého. Slavia 1998, roč. 67, seš. 3, s. 349–356. Integrovaná žánrová typologie (Komparativní genologie). Projekt – metodologie – terminologie – struktura oboru – studie. Hlavní autoři: Ivo Pospíšil – Jirí Gazda – Jan Holzer. Editor: Ivo Pospíšil. Masarykova univerzita, Brno 1999. Žánrové metamorfózy v středoevropském kontextu, sv. I. (spoluautor Libor Pavera). Istenis, Brno 2003, ISBN 80-902871-8-2 (Na úvod, spolu s Liborem Paverou, studie Literární žánry a genologie: jistoty a hledání, s. 8–36, Kronika, s. 47–52, Cestopis jako faktor dynamizace, pohybu poetiky a žánrových systémů, s. 70–79). Problémy a souvislosti současné genologie. Studia Moravica 11. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Moravica 2, Universitas Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 29–46. Genologie a žánrovost. In: Významové a výrazové premeny v umění 20. storočia. FF Prešovské univerzity, Prešov 2005, s. 111–131. Brnenskaja škola literaturnoj komparativistiky i genologii/žanrologii i arealnoje izučeniye slavistiky: jeje istoki v kontekstualnyh svjazjach. In: Izučavanje slovenskikh jezika, književnosti i kultura kao inoslovenskikh i stranich. Red. Bogoljub Stankovič. MAPRJAL, Slavističko društvo Srbije, Beograd 2008, s. 278–293. Aspekty i konteksty transformacji gatunkowych (refleksje i komentarze). In: Awangardowa encyklopedia czyli Słownik rozumowany nauk, sztuk a rzemiosł różnych. Prace ofiarowane Profesorowi Gregorzowi Gaździe. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008, s. 27–42.
- 3) Viz např. N. D. Tamarčenko, V. I. Tjupa, S. N. Brojtman: Teorija literatury I. Teorija chudožestvennogo diskursa. Teoretičeskaja poetika. II. Istoričeskaja poetika. Academia, Moskva 2007. I. V. Fomenko: Praktičeskaja poetika. Akademija, Moskva 2006. E. J. Fesenko: Teorija literatury. Fond „Mir“, Akademičeskij Proekt, Moskva 2008.

Možná je touto situací vinna sama genologie a genologové, kteří jsou ve svém genologickém ghettu příliš uzavření, že málokdo se například odváží vytvořit nějakou obecnější knihu, kde by genologie dostala určitou nověji vymezenou pozici, a dostala se tak jako výlučná disciplína do širšího povědomí. Největší chybou je ovšem to, co jinde nazývám disperzí a mýjením: ani genologové v Polsku jeden druhého nerespektují. Kromě tradičního centra lodžského, dříve i vřavslavského (wrocławského) jsou tu zájmové genologické skupiny leckde jinde, snad na každé větší univerzitě, kde se pěstuje literárněvědná polonistika nebo slavistika (jiné filologie genologii poněkud mýjejí), ale lodžské centrum v nich není jaksi přítomno: totéž lze ostatně pozorovat na Slovensku, ale i v českém prostoru: genologové o sobě nevědí, nebo spíše vědět nechtějí. Tato rozptýlenost a existence více autoritativních diskursů není jen šokující;

bez vědomí širších souvislostí a heterogenity konceptů genologie nelze zajistit ani specifické žánrové vidění literatury, jehož hodnota byla nejednou uznána a není třeba ji znovu dokazovat. Ani uvedeným konzervativismem literární vědy tento stav nelze zdůvodnit. Polští fenomenologové stáli u zrodu novější fáze genologie a polská genologie z Lodže představuje metodologický a materiálův vrchol genologie světové: úspěšné pokusy o syntézu v časopise *Zagadnienia rodzajów literackich*, v slovníku, jenž tam od konce 50. let 20. století vycházel, a koneckonců v skvostném Slovníku literárních rodů a žánrů v redakci Grzegorza Gazdy a Słowini Tynecké-Makowské, to dokládají.⁴ Nicméně ani zde nejsou genologové zdaleka jednotni v tom, co genologie znamená, jakou má strukturu, čím by se měla primárně zabývat a kam má dnes směřovat. Svědčí o tom i souborné svazky *Genologia dzisiaj* (2000) a *Polska genologia literacka* (2007).⁵

4) Słownik rodzajów i gatunków literackich. Pod redakcją Grzegorza Gazdy i Słowini Tyneckiej-Makowskiej. UNIVERSITAS, Kraków 2006.

5) *Genologia dzisiaj*. Prace zbiorowe pod redakcją Włodzimierza Boleckiego i Ireneusza Opackiego. Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2000. *Polska genologia literacka*. Red. Danuta Ostaszewska, Romuald Cudak. PWN, Warszawa 2007.

Viz některé naše stati a knihy o genologii, které svým původem sahají do druhé poloviny 70. let 20. století a o něž se v tomto krátkém úvodu přirozeně opíráme: Ruská románová kronika. Příspěvek k historii a teorii žánru. Brno 1983. Labyrint kroniky. Pokus o teoretické vymezení žánru. Blok, Brno 1986. Genologie – výhledy a úskalí. Čs. rusistika 1981, č. 2, s. 66–69. Genologie a proměny literatury. Spisy Masarykovy univerzity v Brně, Filozofická fakulta, č. 319, Brno 1998. Problémy a souvislosti současné genologie. *Studia Moravica* 11. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Moravica 2, Universitas Palackého v Olomouci, Olomouc 2004, s. 29–46. Genologie a žánrovost. In: Významové a výrazové premeny v umění 20. storočia. FF Prešovské univerzity, Prešov 2005, s. 111–131. Ruský román znovu navštívený. Historie, uzlové body vývoje, teorie a mezinárodní souvislosti: Od počátků k výhledu do současnosti. Ed.: Jaroslav Malina, obálka, grafická a typografická úprava Josef Zeman – Tomáš Mořkovský, Martin Čuta, ilustrace Boris Jirků. Nadace Universitas, Edice Scientia, Akademické nakladatelství CERM v Brně, Nakladatelství a vydavatelství NAUMA v Brně, Brno 2005. Historicitá a žánrovost. F.M. Dostojevskij a komparatisticko-genologický aspekt. In: Genologické a medziliterárne štúdie. *Priesečníky umenia a vedy*. Acta facultatis philosophicae Universitatis Prešovensis. Literárnovedný zborník 22, zostavila: Viera Žemberová, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Prešov 2009, s. 56–72. Miesto genologie dnes: nové problémy. In: Genologické a medziliterárne štúdie 1. Acta facultatis philosophicae

Nová doba a nový vývoj literatury přináší přirozeně nové tvary, je tu však i práce s cizími texty v rámci postmodernistické poetiky s relativizací originality, jež tak byla chápána jako individuální autorství teprve od renesance. Doba sice přináší velké zlomy politické, ale hlavně technologické, nicméně v literatuře většinou nejde o zásadní kvalitativní změny, spíše o změny důrazu, tedy o změny s jakýmsi fázovým posunem. Někde jde jen o změny předstírané, spíše o sémantická gesta než o reálnou přestavbu. Slovo transformace často znamená koncepci programového návratu do minulosti, v podstatě restauraci toho, co restaurovat již nelze, neboť toto restaurování se již nachází ve zcela jiném kontextu: to platí jistě nejen o literatuře. Tedy návraty jsou možné, dokonce jsou možné i kopie minulosti, ale není možný skutečný, tedy ve svých relacích a souvislostech – jinak se taková restaurace stává ghettem či krátkodechou enklávou, i když může fungovat, využívajíc kontextuálních situací, relativně dlouho. Na to je řada příkladů z vývoje společnosti (Francovo Španělsko, Salazarovo Portugalsko, v literatuře ustrnulý, normativně pojatý tzv. socialistický realismus, ale také gotizující, neorenesanční a barokizující styly).

Každý velký společenský zvrat s sebou nese i proměny žánrové systematiky, změny kvantitativní i kvalitativní, noetickou, tvarovou a axiologickou přestavbu žánrové systematiky: to se stalo nejradikálněji za

romantismu, moderna již šla v jeho stopách proti dožívajícímu tradičnímu realismu, jenž se však jako ponorná řeka dostal až k nám, často v pokleslé podobě triviální literatury nebo prózy virtuální autenticity⁶, málo postmoderna, která cizopasí na cizích textech. A naopak: každá zásadní proměna žánrového systému obvykle signalizuje přípravu nebo již průběh značných společenských zvratů, tedy změny společenského vědomí, radikální zvýšení estetické senzibility literatury: uvádět příklady z minulosti by bylo asi zbytečné (jen in margine: deskripce vztahů humanismu a ekonomického, politického a ideologického násilí v románech V. Huga se podílela na harmonizaci vztahů uvnitř francouzského národa v 19. století, Turgeněvův cyklus fyziologických črt Lovcovy zápisky možná způsobil zrušení nevolnictví v Rusku v roce 1861, F. Kafka určoval společenské vědomí intelektuálů po celé 20. století, díla A. Solženicynova zásadně změnila ruský i světový pohled na sssr apod.).

Próza Jiřího Šimáčka *Snaživky* s podtitulem "nejnižší forma románu"⁷ je takovým dílem, které provokuje k výše uvedeným úvahám a vůbec k reflexím vývoje literatury a podobě jejího žánrového systému. V centru této narace je skupina mladých dívek, které se živí modelingem, kosmetikou a styky s muži na úrovni lepšího či horšího eskortu, slovy Ladislava Štaidla z jeho paměti "hledají zázemí"⁸. Jistým přechodným cílem je sňatek s ekonomicky zajištěným mladším

Universitatis Prešovensis. Literárnovedný zborník 29, zostavila: Viera Žemberová, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Prešov 2009, s. 5–17. Genologie dnes a jeden ruský příklad. Prešov, v tisku.

- 6) I. Pospíšil: Žánry virtuální autenticity a existenciálního znejistění: domov a svět. In: Libor Pavera a kol.: Žánrové metamorfózy v středoevropském kontextu, sv. 111, Opava 2006, s. 213–236.
- 7) Jiří Šimáček: *Snaživky*. Nejnižší forma románu. Větrné mlýny, Brno 2009.
- 8) L. Štaidl: *Vino z hroznů*. Red.: Jan Dobiáš, vydal Ladislav Štaidl, Praha 2003. Viz také naši stať Souvislosti dnešní české a slovenské prózy a jedna provokativní marginálie (*Vino z hroznů* Ladislava Štaidla). In: K poetologickým a axiologickým aspektom slovenskej literatúry po roku 1989. Red. Marta Součková, Filozofická fakulta, Prešov 2006, s. 237–250.

či starším mužem; zajišťují se však i samy dědictvím a vysokými výdělky. Hlavní však je, že žijí, jsou hodiecentrické: to se kdysi vytýkalo našim lidem před rokem 1989, totiž že žijí spíše budoucností nebo minulostí, nikoli přítomností, že jsou příliš “dějinní” a že příliš “budují”: měly spíše žít dneškem podle hesla *carpe diem*. Takové ony “snaživky” jistě jsou. Jiří Šimáček (nar. 1967 v Brně) vystudoval na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity estetiku a dějiny umění (rozuměj kunsthistorii), jako scénárista spolupracoval s Českou televizí, založil se Zdeňkem Plachým umělecké sdružení Střežený Parnas, psal divadelní hry; patří k nové brněnské umělecké generaci a jeho popisy života skupiny dívek stylizované jako narace jedné z nich jsou pokusem o modelování nové románové, tedy žánrově modelované skutečnosti. Neřekl bych, že jde o věc tak převratnou, jako byl například francouzský “nouveau nouveau roman”, ale spíše o změnu tematicko-morfologickou; vyprávěcí způsob není nic výjimečného, když nepočítáme jazyk mladé dívky, který je specifický, ale nijak originální.

Takto je například tvarován románový incipit: “Venku je hnusně. Ta husa zase řekla mačiato, přitom jsem si objednávala první a řekla správně makiato, ona musí bejt úplně blbá. Když neví, jak se vyslovuje macchiato, má aspoň poslouchat. Je to blbka, normálně bych řekla přeléčená venkovanka, ale ona ani není přeléčená, prostě je trapná. Měla si dát turka, stejně to určitě chlemtala celej život. Mačiato. Ani nedosedla, a už to z ní vyletělo, bude se vdávat. No to je skvělý, hele a není to brzo? Neženeš to moc? Kdo to je? To je celkem jedno, kdo to je, moc mě to nezajímá. Ale je mi jasný, že mu proklepla účet přes Moniku. Monika dělá v Komerčce a mně je jasný, že si u ní nechala udělat výpis z jeho konta – nejspíš tak za poslední tři roky. Takže jsem se napila kávy, a najednou

vidím, jak se ty dvě slípky chichotají a Renča ukazuje Kamile rukama, jako když rybář sděluje délku úlovku. Aha pardon, vlastně jsem nestihla říct, že sedíme – teda já, Renča a Kamila – v Onyxu. Chodíme sem už pár let, vlastně už od školy a Renata, která ani neví, jak se vyslovuje macchiato, se bude vdávat. A ukazuje rukama, že její budoucí má táákovový péro, a Kamila se chechtá. Ukazuje asi tak čtyřicet centimetrů, je mi jasný, že tím chce říct dvacet centimetrů, ale všechny tři víme, že kdyby to bylo aspoň šestnáct centimetrů, to by o takovou husu ani nezavadil. I když vlastně Renča se docela snaží – pilates, taebo a tak. Jezdí do Vídně na slevy, někdy i do Milána, jako my všechny, ale stejně je trapná, protože i v Idolo dokáže úplně neomylně vybrat tak, že to stejně vypadá jako z C.A. Ale to je mi celkem jedno. Takže si zapálím a slyším, jak říká A6 Avant. Dnes nejsem vůbec ve své kůži, snažím se nebýt protivná, fakt se snažím, ale prostě není dobrej den, tak se aspoň usměju a jdu na záchod, jasně že se mi nechce, jen potřebuju být minutu sama. Takže беру mobil a jedu. Mini Opera a pak hned seznam.cz, zadávám A6 Avant a už to vyjíždí – fakta: *Audi A6 Avant 3.0 TDI quattro. Cena 1 847 391 Kč. Emotivní styling Audi A6 Avant a jeho výkonné motory okamžitě poukazují na jeho sportovní naturel. Přitom ale díky zavazadlovému prostoru a velikosti až 1660 litrů a široké škále funkčních a komfortních doplňků jde zároveň o mimořádně praktický a pohodlný vůz. Právě tato kombinace dělá z Audi A6 Avant opravdu unikátní model mezi luxusními automobily* (Šimáček 2009: 7–8)

Formuje se tu žánrový tvar, který vychází nejen z rázovitého jazyka dětí umělého světa drahých restaurantů, mixovaných nápojů, špičkové kosmetiky a luxusních aut, ale zejména světa jiné informační hodnoty. Ve stylu současných novin časopisů jsou stěžejní pasáže vyčleněny na okraji jako upoutávky

(např. “Měl si dát turka, stejně to určitě chlemtala celý život. Mačiato.” (Šimáček 2009: 7). Údaje o konkrétních reáliích, zejména výrobcích, jsou řešeny internetovými odkazy na okraji stránky: <http://www.cottonfiled.dk> <http://bbuk.bettybarclay.com> aj. Názvy kapitol jsou koncipovány větším písmem jako výrazné anotace: “Ráno vytáhnou na snídani Moniku. Monika už to o Renče ví, takže to chce taky probrat” (Šimáček 2009: 14); Takže si sedám a dám si absolutku s kolou a hned se rozhodnu, že to dnes nemíchám, protože dnes chci mít čistou hlavu. Pingl na mě nějak moc čumí, ale je mi to celkem jedno” (Šimáček 2009: 35); “Za dva dny jsou Vánoce, no já teda pojedou k našim, protože jinak teda nevím, co bych tady jako dělala. Tady nemá cenu vůbec na Vánoce zůstat, protože by tu stejně bylo mrtvo a já stejně nejsem moc zvědavá na to, abych jako na Vánoce chystala Vánoce na další den, že jako budu mít s Petrem druhý Vánoce. To on by měl druhý Vánoce, já bych měla jenom jedny, o den později a na Vánoce bych žádný neměla, jenom bych je chystala” (Šimáček 2009: 45). Někdy je text faktograficky tak bohatý a nepřehledný a mluvená dikce tak bohatá, že čtenář nerozliší, co je upoutávka, název kapitoly nebo běžný text: kromě běžného textu je to anotační titul a po straně jádro výpovědi tučným písmem: “Ji normálně štve, že neměla tu odvalu dělat hned na sebe jako já, že se musela někde prošukávat z přepážky v přízemí k vlastnímu kanclu” (Šimáček 2009: 7–8) Nicméně ani tato umělá sféra uzavřeného světa fitek, kosmetických salónů a redakcí, mezinárodních letišť a plážových resortů je tu běžný život, resp. boj o přežití, jak jej známe z pikareskního románu 17. a 18. století nebo z deziluzivního zpovědního románu 19. století – romantického (A. de Musset, M. J. Lermontov, B. Constant) nebo realistického (Balzacovy Ztracené iluze), tedy nihil novi sub sole: “Ona vypadá úplně fan-

tasticky, tohle jí teda fakt přeju. To je dobrý, fakt dobrý, protože kytku si normálně chytla matka od Renči, která je teda už rozvedená, je jí tak asi padesát nebo co, to by bylo dobrý, protože jsem teda sledovala Kamilin ksicht, protože ona se tvářila, jako že ne, aby bylo poznat, že to fakt chtěla chytnout, protože tam sebou dotáhla nějaký objev. S Renčou jsme toho moc nenakecaly, protože ta toho má moc, musí řešit spousty lidí, nějaký známý od toho jejího a tak, a pak ani nestihá sbírat nějak dárky a musí se držet skoro bez pití, protože ještě je před ní cesta, hned ráno nebo spíš skoro ještě v noci vyrazí na letiště a pak do toho Thajska. Já jsem teda chvíli skoro brečela, protože fakt to měla hezký. Ona se mě teda ptala, co jako já a na kdy to plánujem s Jarkem. Jenomže mně se ani moc nechce o těchhle věcech mluvit, protože prostě úplně nevím. Tak jsem jí řekla, že nevím, jakože nevím, jestli prostě je to ono. Jako opravdu ta láska, jestli mi rozumí, a Renča říkala, že rozumí. Jenomže jsme nějak ani neměly čas to moc probrat, Jarek vlastně kromě Renči tady nikoho moc nezná, tak většinou tak posedává. Mě teda najednou nějak až chytlo břicho, jako žaludek, ale moc teda taky zatím nepiju, mně se zdá, že to je nějak od nervů, protože na mě jde taková nějaká úzkost. Přemejšlím, jestli je to ta svatba nebo co, tak radši ani moc nejím. Vůbec moc nemám na nic chuť, jenom nějaký kousek dortu, ale se musím skoro nutit. Na chvíli zajdem k baru s Kamilou, ta teda jede vodky, tak si dám jenom trochu s ní” (Šimáček 2009: 105).

Ideově tematickou dominantou díla je naprostá a všeobecná vyprázdněnost, vyžilost, vyhořelost, únavový syndrom a pocit totální absence hlubší reflexe, toho, co přesahuje úzké zájmy jedince; sdělení se pohybuje mezi internetem, kosmetikou, alkoholem a cigaretami, bohatými muži, výpisy z katastru nemovitostí nebo z banky. V tomto smyslu

tato "nejnižší forma románu" je emblémem dnešní doby, jež nepřeje velkým idejím. Na počátku byl strach z ideologií, které tragicky utvářely podobu 20. století, později se to projevilo na rezignaci na ideje vůbec jako na něco "démodé" spojené s nacionalismy 19. století, s národními a politickými mýty, stejně jako s pojmy jako vlastenectví nebo národní stát. I když se tento "román" podobající se v podstatě "proudu vědomí" objevuje až v první dekádě 21. století, lze říci, že doba mu už příliš neodpovídá a nové generace budou vyžadovat opět nové ideje a silné transcendence. Vypadá to tak, že tato žánrová podoba románu je spíše labutí písni období, které nastalo v 80., někde až v 90. letech 20. století, a bylo v našem prostředí spojeno s převraty konce 80. let a nyní zvolna končí. Otázka je, nakolik se strukturní prvky tohoto žánru, tedy především orální dikce, invaze nového jazyka moderní technologie a reklamy, komiksově poetiky, útržkovitosti a rychlosti (děti, které se dívají na staré filmy v televizi, obvykle komentují "Je to strašně pomalé"), ukážou jako nosné i nadále, zdali se stanou víceméně stabilní složkou románové poetiky. Z české literatury víme, že se podobné jevy objevily již kdysi v románech Vladimíra Parala (nar. 1932) z 60–70. let 20. století a v "řídých" prózách Michala Viewegha (nar. 1962) psaných od počátku většinou už jako filmové scénáře; jde tedy jen o stupeň radikalizace žánrové formy. Román nicméně může být charakteristickou reflexí dobových nálad, způsobů života i moderních či postmoderních technologií v lidském životě, ale i úvah o zbytečnosti či nezbytí žánrových proměn.

Zajímavým kontrapunktem k románu představitele mladé moravské literatury

Jiřího Šimáčka je románové, lehce postmoderní dílo "osmašedesátníka" Tibora Ferka (nar. 1932); jde o volnou trilogii, přičemž dva díly jsou úžeji tematicky spjaty.⁹ Volně je s nimi spojen román *Lásky hra osudná*¹⁰, jenž v dobrém slova smyslu připomene některé reflexivní prózy jiného Slováka Rudolfa Slobody: takoví autoři jako umělci i jako lidé to nemívají na světě lehké, neboť jejich senzitivita budící dobré city vyvolává ve vnímání také pocit vlastní nedostatečnosti a snad i viny, jakousi kreativní závist, že lze psát dobrou literaturu tak jemně a citlivě. Jejich díla jsou jaksi přirozeně humánní, a proto nekompromisní, vidí hnisající vředy světa a přímo a nebojácně je pojmenovávají, nikoli však s vítězoslavnou investigativitou, ale s lítostí a smutkem. Taková díla vyvolávají představu, že za povrchní fasádou literárních směrů a doktrinářských poetik se skrývají v podstatě dva proudy – stejné jako v životě: dobro a zlo, laskavost a násilí; vyvolává také představu, že jemnost, citlivost a nenásilí jednou zvítězí, ale že to možná bude nikoli na tomto světě. Proto próza Tibora Ferka, absolventa teatrologie na Univerzitě Karlově, novináře, dramaturga, dramatika, prozaika a překladatele, je neustále obnovovanou syntézou, budováním mostů: mezi českým a slovenským kulturním prostorem, například v toposu Tater, kde se setkávají osudy Jiřího Wolkra, Franze Kafky a Karla Čapka s osudem univerzitního učitele, jehož ošklivý studentský žert vytrhl z jeho pracoviště vstříc světu, jenž ho překvapí, ale nezdočí, kde najde nové uplatnění, novou nezávislost, staronovou lásku, ale také mostem mezi minulostí a přítomností, věčnou polohou lásky, osudu

9) T. Ferko: *Občan O(t)O. Fiktivny príbeh s prvkami faktu*. Vydavateľstvo Pozsony / Pressburg / Bratislava 2003. Týž: *Pokúšenie starého kocúra*. Vydavateľstvo Pozsony / Pressburg / Bratislava 2010.

10) Spolok slovenských spisovateľov, Bratislava 2006.

a naděje, které koncentruje již čapkovský název díla. Postmoderně stylizovaná kompozice implantuje do hlavní dějové linie – příběhu slovenského intelektuála v soukolí zhrublého světa – také úryvky z tatranské korespondence zmíněných autorů, kteří svůj osud spojili s českým prostředím, ať ji psali česky nebo německy, ať již jejich zázemím byly východní Čechy, Morava či Brno, Prostějov nebo česko-německá Praha. Hlavní postava, Edmund Mundant, vymykající se jak svým jménem, tak židovským původem i studiem (má pražské školy) z jeho prostředí, je do jisté míry transformovaně autobiografická. Lze tedy jemně předivo této Ferkovy prózy pokládat i za svého druhu niternou konfesi. Změna na Mundant (lat. také vlastně opisovač, písař), pro niž se rozhodne syn Edmund, ho z prostředí znovu vyděluje: prosvítá tu stín Kafkovy Proměny, odcizení oslabované citlivostí a důvěrou, ale nikdy zcela nemizející. Je tedy Mundantova konfese románem o románu, textem o textu a textem v textu. Průnik textů, kultur a jazyků, jistá míra odcizení, které je vlastní každé literatuře, neboť ta se nemůže identifikovat se světem, aby jej mohla vykládat z nadhledu a odstupu, odcizení jako nikoli výjimečná, ale typická vlastnost člověka a jeho kulturních produktů. Člověk směřuje ke klidu a vyrovnání, ale nikdy je nenachází a ani najít nechce.

Charakteristické je, že všechna tři díla jsou ukotvena v lokalitě západních Vysokých Tater, zejména v okolí vesnice Ždiar, kde protagonista, mladý, nejprve ortodoxní komunist a potom reformista 60. let minulého století, který je po sovětské okupaci odsunut do bezvýznamnosti a stále analyzuje příčiny toho, co se stalo. Období tzv. normalizace a konsolidace bylo ovšem, na Slovensku jiné než v českých zemích, diskriminace měla pro Slováky mnohem menší

existenční dopady. I tento protagonista dopadl vlastně snesitelně a měl dost času na vnitřní reflexi, na svůj *stream of consciousness* či *monologue interieure*. Oproti dynamické, spíše vnějškově pragmatické formě Snaživek stojí jakoby “neužitečností” struktury Ferkových zpovědí, které se až užívají v souvislostech a v uvádění různých svědectví: co je smyslem těchto nekonečných konfesí, komentářů, citátů, mot, parafrází či výpisků z četby od Marxe přes Sartra k dalajlámovi? Možná vlastní ospravedlnění, hledání viny a vykoupění, ale hlavně smyslu lidského života vůbec; ta mnohomluvnost, která je zejména v Občanu O(t)ovi a v Pokušení, méně v Tatranském pastorále, je až ozbrojující, současně však příliš rozvolňuje vnitřní téma díla. Příběh slábne, pokud zcela nemizí, rozvíjí se čerchovanou čarou, přerušovaně, nevýrazně. Autorův romanopisecký habitus se pohybuje na citlivé a přístupné hraně literatury faktu, autobiografie a fikce, sám je to romanopisec-kolážista sestavující literární mozaiku; v českém prostředí byl takovým autorem také *poeta doctus*, shodou okolností Ferkův vrstevník Jindřich Uher (1932–1998). Próza je zatížena filozofováním, “pomalostí”, která tak kontrastuje s “rychlostí” Snaživek, jejich zkratovitostí, překotností, naprostou věcností, zobrazením “nahého života”: tu jsou zpovědi, konfrontace, existenciální linie pozvolna slábne, posilují se paralelismy, topoi či loci communes, fixní ideje, mimo jiné židovství, marxismus, socialismus a životopisné momentky.

Nová próza ukázaná na dvou různých generačních přístupech české a slovenské prózy, je výzvou genologickému bádání: podstata žánrů, v tomto případě románu, se mění několikerým způsobem a není zřejmé, který z oněch přístupů bude produktivnější: nemusí to být ani ten, jenž je spjat s mladší generací, budoucnost literatury nemusí

směřovat k jen k jednoduchosti a mediálně konzumentskému jazyku Snaživek, své místo tu má a bude mít i “pomalá”, složitá, rozsáhlá próza kontemplativního typu s komplikovanější, snad až těžkopádnou narativní strukturou, většinou konglomeráty několika žánrů, jako jsou memoáry, reportáž, esej, zpověď, obvykle kolážovitě spojované

autobiografickými epizodami. “Nahý příběh”, jak jej prezentuje autor *Snaživek*, je možná spíše reflexí povrchovou, jako byly kdysi romány Vladimíra Párala s jejich vnějškovými efekty. Oba přístupy jsou pro genologii ve smyslu výkladu a interpretace vzhledem k teorii žánrů i žánrové systematiky aktuální výzvou.

summary

Σ New Challenges to Genre Studies (Genology)

The author of the present contribution deals on the example of the two new works, a short narrative of a Czech prose writer of a younger generation (Jiří Šimáček: *Snaživky. Větrné mlýny*, Brno 2009) and a loose cycle of three novels written by a Slovak writer (Tibor Ferko: *Občan O(t)O. Fiktívny príbeh s prvkami faktu*. Vydavateľstvo Pozsony/Pressburg/Bratislava 2003. *Lásky hra osudná*. Spolok slovenských spisovateľov, Bratislava 2006. *Pokušenie starého kocúra*. Vydavateľstvo Pozsony/Pressburg/Bratislava 2010) going back to his youth spent in the 1960s with the polarization of the two different approaches towards the genre structure based on a different feeling of space and time. While the author of the “lowest form of the novel” applies the language of advertisements, that of rapid motions of contemporary world of new technologies including various abbreviations, contractions, vulgar expressions in the framework of a loose composition focusing on a group of young girls looking for better social positions with their philosophy of consumption, bank statements and heritages, the creator of the trilogy connected with the environment of the western part of the High Tatras who was being formed in the 1960s, in the period of democratization of the communist regime in former Czechoslovakia which ended in tragic days of Soviet occupation tries to formulate his creed, life philosophy under the impact of his human fate in a chain of confessions based on reading the most important European philosophers confronting them with Eastern wisdom. His novels are more traditional, containing the strata of confessions, comments and fragments of a personal story. While the structure of the former is simple, transparent, a little chaotic and ambivalent, absurd and amorphous, the latter demonstrates the ability of the author to create a rather complicated narrative entity not resigning from the feeling of the meaningfulness of human lives. Both of the genre types represent a serious challenge to genre theory and genre (genological) interpretation of the efficiency of the two genre structures – one more pragmatic, the other based on the 19th and 20th-centuries narrative tradition.

Cited Literature:

292

- Ferko 2006: **Ferko F.** *Lásky hra osudná. Spolok slovenských spisovateľov.* – Bratislava.
- Ferko 2003: **Ferko F.** *Občan O(t)O. Fiktívny príbeh s prvkami faktu.* – Pozsony – Pressburg – Bratislava.
- Ferko 2010: **Ferko F.** *Pokúšenie starého kocúra.* – Pozsony – Pressburg – Bratislava.
- Fesenko 2008: **Fesenko E. J.** *Teorija literatury.* – Fond “Mir”, Akademičeskij Proekt. – Moskva.
- Fomenko 2006: **Fomenko I. V.** *Praktičeskaja poetika.* – Akademija. – Moskva.
- Genologia dzisiaj 2007: Prace zbiorowe pod redakcją Włodzimierza Boleckiego i Ireneusza Opackiego. Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2000. Polska genologia literacka. Red. Danuta Ostaszewska, Romuald Cudak. PWN. – Warszawa.
- Integrovaná žánrová typologie (Komparativní genologie) 1999: Projekt – metodologie – terminologie – struktura oboru – studie. Hlavní autoři: Ivo Pospíšil – Jiří Gazda – Jan Holzer. Editor: Ivo Pospíšil. Masarykova univerzita. – Brno.
- Pospíšil 1981: **Pospíšil I.** *Genologie – výhledy a úskalí.* – Čs. rusistika, č. 2. – S. 66–69.
- Pospíšil 2008: **Pospíšil I.** *Aspekty i kontexty transformacji gatunkowych (refleksje i komentarze).* – In: Awangardowa encyklopedia czyli Słownik rozumowany nauk, sztuk a rzemiosł różnych. Prace ofiarowane Profesorowi Gregorzowi Gaździe. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. – Łódź. – S. 27–42.
- Pospíšil 1998: **Pospíšil I.** *Barokní literatura z pohledu komparativně genologické slavistiky.* – K barokologickým studiím Milana Kopeckého. – Slavia, roč. 67, seš. 3. – S. 349–356.
- Pospíšil 2008: **Pospíšil I.** *Brnenská škola literaturnej komparativistiky i genologii/žanrologii i arealnoje izučenje slavistiky: jeje istoki v kontekstualnych svjazzach.* – In: Izučavanje slovenskih jezika, književnosti i kultura kao inoslovenskih i stranich. Red. Bogoljub Stankovič. MAPRJAL, Slavističko društvo Srbije. – Beograd. – S. 278–293.
- Pospíšil 1981: **Pospíšil I.** *Genologické pojmy a žánrové hranice (problém tzv. románové kroniky).* – Slavia, seš. 3–4. – S. 381–389.
- Pospíšil 1998: **Pospíšil I.** *Genologie a proměny literatury.* – Brno.
- Pospíšil 1998: **Pospíšil I.** *Genologie a proměny literatury. Spisy Masarykovy univerzity v Brně.* – Filozofická fakulta, č. 319. – Brno.
- Pospíšil 2005: **Pospíšil I.** *Genologie a žánrovost. In: Významové a výrazové premeny v umění 20. storočia.* – FF Prešovské univerzity. – Prešov. – S. 111–131.
- Pospíšil 2009: **Pospíšil I.** *Historicita a žánrovost. F. M. Dostojevskij a komparatisticko-genologický aspekt.* – In: Genologické a medziliterárne štúdie. Priešedníky umenia a vedy. Acta facultatis philosophicae Universitatis Prešoviensis. Literárnovedný zborník 22, zostavila: Viera Žemberová, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. – Prešov. – S. 56–72.
- Pospíšil 2008: **Pospíšil I.** *Ključevyje problemy sovremennoj genologii i koncepcija »žanrovogo ob’jema«.* – In: Litteraria Humanitas – genologické studie 1. – Brno. – S. 47–58.
- Pospíšil 1986: **Pospíšil I.** *Labyrint kroniky.* – Brno.
- Pospíšil 2009: **Pospíšil I.** *Místo genologie dnes: nové problémy.* – In: Genologické a medziliterárne štúdie 1. Acta facultatis philosophicae Universitatis Prešoviensis. Literárnovedný zborník 29, zostavila: Viera Žemberová, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. – Prešov. – S. 5–17.
- Pospíšil 1988: **Pospíšil I.** *Problém genologických koncepcí.* – Slovenská literatúra, č. 4. – S. 298–313.
- Pospíšil 2004: **Pospíšil I.** *Problémy a souvislosti současné genologie.* – Studia Moravica 11. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Moravica 2, Universitas Palackého v Olomouci. – Olomouc. – S. 29–46.

- Pospíšil 2004: **Pospíšil I.** *Problémy a souvislosti současné genologie*. – Studia Moravica II. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Moravica 2, Universitas Palackého v Olomouci. – Olomouc. – S. 29–46.
- Pospíšil 1983: **Pospíšil I.** *Ruská románová kronika*. Brno.
- Pospíšil 2005: **Pospíšil I.** *Ruský román znovu navštívený*. – Historie, uzlové body vývoje, teorie a mezinárodní souvislosti: Od počátků k výhledu do současnosti. Ed.: Jaroslav Malina, obálka, grafická a typografická úprava Josef Zeman – Tomáš Mořkovský, Martin Čuta, ilustrace Boris Jirků. Nadace Universitas, Edice Scientia, Akademické nakladatelství CERM v Brně, Nakladatelství a vydavatelství NAUMA v Brně. – Brno.
- Pospíšil 2006: **Pospíšil I.** *Souvislosti dnešní české a slovenské prózy a jedna provokativní marginálie (Vino z hroznů Ladislava Štáidla)*. – In: K poetologickým a axiologickým aspektům slovenskej literatúry po roku 1989. Red. Marta Součková, Filozofická fakulta. – Prešov. – S. 237–250.
- Pospíšil 1988: **Pospíšil I.** *V. G. Bělinskij a genologické aspekty literární kritiky*. – In: Slavica Slovaca. – S. 132–137.
- Pospíšil 1998: **Pospíšil I.** *Slovenský literárněvědný trojúhelník: komparatistika – genologie – translologie*. – In: Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy. Editor: Ivo Pospíšil. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. – Brno. – S. 45–58.
- Pospíšil 2003: **Pospíšil I.** *Žánrové metamorfózy v středoevropském kontextu*. – Sv. 1. (spoluautor Libor Pavera). Istenis, (Na úvod, spolu s Liborem Pavrou, studie Literární žánry a genologie: jistoty a hledání, s. 8–36, Kronika, s. 47–52, Cestopis jako faktor dynamizace, pohybu poetiky a žánrových systémů). – Brno. – S. 70–79.
- Pospíšil 2006: **Pospíšil I.** *Žánry virtuální autenticity a existenciálního znejistění: domov a svět*. – In: Libor Pavera a kol.: *Žánrové metamorfózy v středoevropském kontextu*, sv. III. – Opava. – S. 213–236.
- Pospíšil 2008: **Pospíšil I.** *Genologie dnes a jeden ruský příklad (v tisku)*. – Prešov.
- Słownik rodzajów i gatunków literackich 2006: Pod redakcją Grzegorza Gazdy i Słowini Tyneckiej-Makowskiej. UNIVERSITAS. – Kraków.
- Šimáček 2009: **Šimáček J.** *Snaživky. Nejnižší forma románu. Větrné mlýny*. – Brno.
- Štádl 2003: **Štádl L.** *Vino z hroznů*. – Red.: Jan Dobiáš, vydal Ladislav Štádl. – Praha.
- Tamarčenko, Tjupa, Brojtman 2007: **Tamarčenko N. D., Tjupa V. I., Brojtman S. N.** *Teorija literatury 1. Teorija chudožestvennogo diskursa. Teoretičeskaja poetika*. II. *Istoričeskaja poetika*. Academia. – Moskva.